

2098. נבואת משה לעומת שאר הנביאים: אמרו חז"ל: 'כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה' (יבמות מט, ב). כשאור עובר דרך זכוכית שקופה, הוא עובר פחות או יותר ללא שינוי, לעומת זאת, כשאור עובר דרך זכוכית צבעונית [או מנסרה], מתקבל אור צבעוני, כפי גוון הזכוכית, כך גם בעניין הנבואה: הנבואות שנמסרות על ידי שאר הנביאים, מגיעות אלינו כאור שעובר דרך זכוכית צבעונית, ויש שינוי באור. לעומת זאת, נבואתו של משה רבינו מגיעה אלינו כאור שעבר דרך זכוכית לבנה ושקופה לחלוטין שהאור עובר בלי שינוי, משום שמשה הוא "עניו מאד מפל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר יב, ג). ענווה מופלגת זו הופכת אותו לחסר עצמיות לחלוטין (שיחת הרב נבנצל, יתרו תשפ"ו).

1911. הנהגה בנעם והנהגה בחבלה: נאמר בנביא זכריה: "וְאֶקַּח לִי שְׁנֵי מִקְלוֹת לְאַחַד קָרָאתִי נָעֵם וְלְאַחַד קָרָאתִי חֲבָלִים וְאָרַעָה אֶת הָאָרֶץ" (זכריה יא, ז). הנביא מקיים את דבר ה' ולוקח שני מקלות סמליים. לאחד קורא 'מקל נועם' ולשני 'מקל חובלים'. כמו שהרועה נוהג בצאנו בנעימות ואם צריך הוא מכה את הצאן שלא נוהג כראוי, כך עם ישראל אם ישמרו את דרכי ה' ינהיגם בנעימות, ואם ישחיתו את דרכם יקבלו את עונשם. מקל חובלים: לשון חבלה, השחתה, מקל להכות ולהצליף בו, ובהשאלה: יד קשה, התנהגות בחומרה. מכאן מקל נועם: מקל הנוגע בעדינות וברוך. בהשאלה: נהיגה ביד רכה, שליטה במידת הרחמים. (התנ"ך בפי העם, זכריה יא).

2073. אל יפתח פיו לשטן: אמרו חז"ל: "ברית כרותה לשפתים" (מו"ק יח, א). וכן אמרו: "אל תהי ברכת הדייט קלה בעיניך" (ברכות ז, א). ולכן יש להימנע מקללה ולהרבות בברכה (שו"ת הרשב"א א, תת). כמו כן יפתור חלום לטובה, וילך למי שאוהבו כי המלאך עונה אמן! (שו"ת מן השמים כב), ולא יקניט את חברו בלשון רעה (חסידי תעט), ומשום זה אמרו חז"ל, שלא יאמר לחולה 'שב' אלא 'אל תטרח', וכן לא יאמר לאבל 'אל תקום' (פלא יועץ, דיבור).

2070. הפרשת חלה מעיסה בלי מים: נחלקו הראשונים, האם מפרישים חלה לעיסה שנילושה במי פירות [מין פירות, ביצים, חלב וכו'] ללא מים, ולהלכה פסק השו"ע שאותה עיסה שנילושה במי פירות אפילו בלי שום מים חייבת בחלה (שו"ע י"ד שט, ט). לדעת פוסקים רבים, מפרישים חלה ללא ברכה (ש"ך י"ד שט, ט). גם אני הקטן סובר שיש להפריש ללא ברכה משום סב"ל (הרב הלוי).

2067. צעקה בתפילה בשעת צרה: נאמר בגמרא שהמשיע קולו בתפילתו, הרי זה מקטני אמנה [שאינו מאמין שהקב"ה שומע בלחש] (ברכות כד, ב). נחלקו האחרונים, האם בשעת צרה יכול לצעוק: יש אומרים שמוותר לצעוק בתפילה, משום שאין אדם נתפס על שעת צערו, ויש מצווה בדבר, שמצוות עשה לזעוק על כל צרה (יהודה יעלה א"ח קפג). ויש אומרים שהשמעת קול בתפילה אינה ראויה, והשמעת הצעקה צריכה להיות ממעמקי הלב, עד שאינו יכול לפרוט בשפתיו את צערו (פרי צדיק ל"ח אות ט). יש אומרים שבשעת תפילה הרגילה יש להיות בשקט, אבל שלא בשעת תפילה, גם במקרה של שבח יש להודות בקול רם כמו בתפילה על צרה (רינת יצחק תהלים יז, א). יש להזהר לא להפריע לאנשים מסביב, צריכה להיות צעקת הלב, צריך להשמיע לאוזניו ולא לאוזניו של השכן (הרב הלוי).

2027. עשיית מיונז בשבת: מיונז בדרך כלל מכיל ביצים, שמן, מלח, חרדל וסוכר. יש מחמירים שלא לעשותו בשבת, משום שצריך לעשות אותם בלישה עבה כדין חרוסת בפסח, ואין ללוש בשבת, ועוד שנותן עליהם מלח ואסור לכבוש בשבת (ישכיל עבדי א"ח ח כה, ד). ויש מתירים ואומרים שבתערוכת שמן, ביצים וחרדל, נוצרת בלילה רכה ועירוב של שני דברים רכים לא נחשב לישא [לישה שייכת במשקה לתוך גופים יבשים מופרדים], והלכה כסתם מין שגם בלילה עבה מותרת (שו"ע א"ח שכא, טו), וכן נתינת המלח לתוך המיונז הוא דבר מועט רק כדי לתת טעם, ובתנאי שעושה זאת על דעת לאכול מיד באותה סעודה, ולא יערב בכח, אלא בכף ובנחת (חזו"ע שבת ד, עמ' רעג). יש אוסרים משום 'עובדין דחול' (צ"א יבלב). מקובלת שיטת הרב עובדיה שיש להתיר עשיית מיונז בשבת בתנאים האמורים (הרב הלוי).

2077. החזרת עדשת משקפיים שנפלה בשבת: החזרת עדשה למשקפיים בעזרת הידוק בורג אסורה משום תיקון כלי או 'תוקע'. חיבור של העדשה בצורה זמנית ורפויה, יש מקילים באדם פשוט ובהחזרה פשוטה, ולא חוששים שמא יחזק את הבורג או יתקע, פן הזכוכית תשבר (ילקו"י שיד, יא). יש מקילים במשקפיים שהעדשות לא מחוברות עם בורג (מנו"א ג כג, לה). ויש מחמירים מחשש שמא יתקע באופן שיש בו איסור תורה (אורחות שבת ח א, ג). לפענ"ד, יש להתיר החזרת עדשה למשקפיים, משום שאדם חושש להדק עם בורג שמא תשבר העדשה, ואם אין בורג במשקפיים יש מקום להקל יותר (הרב הלוי).

2087. תהליך ייצור הקפה: ישנם שלושה סוגי קפה היותר מוכרים: קפה שחור, קפה נמס באבקה, קפה נמס מגורען. תהליך הייצור שווה בהתחלה, ובהמשך הם משתנים. א. בראשית לוקחים פולי קפה וקולים אותם באש כדי לייבשם ולהוציא מהם את הלחות, ותהליך זה מוגדר כאפיה, לאחר הקליה טוחנים אותם לאבקה, והיא הנקראת 'קפה שחור'. ב. קפה נמס - לוקחים את האבקה ומבשלים אותה במים ברתיחה לכמה דקות ואחר הבישול מסננים את הפסולת ומכניסים אותו למקום עם חום והוא גורם לנוזל להתאדות ולהעשות אבקה. ג. קפה מגורען - אינו עובר תהליך אידי, אלא לוקחים את הנוזל ומקפיאים אותו ולאחר מכן ע"י פעולות של 'תת-לחץ' מוציאים את הנוזל ממנו, ונהפך לקפה מגורען (מנחת תודה, הכנת קפה בשבת).

2088. הכנת קפה שחור בשבת: נחלקו הראשונים, האם יש בישול לאחר אפיה או קליה, ולמנהג הספרדים הפוסקים כיש אומרים האחרון (שו"ע א"ח שיח, ה), מותר מעיקר הדין, לערות בשבת מים רותחים מכלי ראשון על אבקה הקפה (חזו"ע שבת ד, עמ' שיג), למנהג האשכנזים או לחוששים לדעה שיש בישול אחר אפיה, יש להחמיר להכין בכלי שלישי (אול"צ ב ל, ד). אם בקפה יש מרכיבים נוספים שאינם מבושלים כמו קל, לכו"ע יש להכין בכלי שלישי (הלכה ברורה אפיה ובישול ז, קכ). יש מחמירים גם בכלי שלישי חם ונוהגים להכין כעין 'תמצית קפה' באופן שמערה מים על אבקה הקפת קודם השבת ומבשלה לפני שבת (ארחות שבת א אפה). מנהג הספרדים להקל לערות מכ"ד, אצלנו במשפחה נהגו לחשוש ולא לערות מכ"ד על קפה שחור. יש כאלו שאומרים בדעת מין שיש בישול אחר קליה בכלי ראשון (הרב הלוי).

2089. הכנת נס קפה עם סוכר בשבת: דין אבקה הנס קפה, השוקולית, חלב מפוסטר והסוכר קל יותר מקפה, מכיון שהוא עובר גם תהליך בישול. לכן יש בזה שיטות שונות: א. מותר לערות על אבקה זו מכלי ראשון מים רותחים, שאין בישול אחר בישול (חזו"ע שבת ד, עמ' שיג; אול"צ ב ל, ד). ב. מותר לערות עליהם מים מכלי שני, שחוששים להחשיב את הנס קפה כדבר לח (מנח"י אנה; שש"כ א, סא). ג. מותר לערות מכלי שלישי, שהאבקה עוברת גם תהליך קליה בזמן הייבוש של האבקה והוא צליה אחר אפיה (ארחות שבת א אפו). אפשר לערות מים חמים על קפה נמס מכלי ראשון היות והקפה נמס מבושל (הרב הלוי).

2080. עמידה בהכרזת ראש חודש: נהגו לעמוד בשעת הכרזת ראש חודש, כדוגמת קידוש החודש שהיה בעמידה (מג"א א"ח תיז, א). יש שהקשו, שהרי לא מצינו מקור לכך שצריך לעמוד בשעת קידוש החודש (רע"א א"ח תיז, א), ויש קהילות [מרקון, תונים וג'רבא] שלא נהגו לעמוד בקידוש החודש (הערות איש מצליח על משנ"ב תיז, א; סידור עטרת אבות).

פרשת משפטים: שמיעה סלקטיבית

הפרשה ברובה עוסקת בדיני ממונות, ואחת המצוות בפרשה אמנם שייכת לדיני ממונות אך יש לה השלכה גם לחיי היום יום. התורה אומרת: "לא תשא שמע שוא" (שמות כג, א), וחז"ל במכילתא (שם) לומדים מכאן אזהרה לדיין שלא ישמע בעל דין שלא בנוכחות בעל דין חברו. הסיבה לאיסור היא שאנו חוששים שלדיין תהיה נטייה לפסוק לטובת מי שהוא שמע כבר, וגם כשהשני יבוא ויטען את טענותיו, עדיין עשויה להיות לדיין "שמיעה סלקטיבית". כשהדיין שומע בעל דין שלא בנוכחות האחר - הוא "מתביית" על מה שהוא שמע ממנו, ואחר כך קשה לו לקבל את דברי השני. יש לתופעה הזאת דוגמאות בדברי חז"ל וכן בחיי היום יום, שאדם שומע רק את מה שהוא רוצה לשמוע.

הגמרא בגיטין (מה ע"א) מספרת על רב עיליש שנפל בשבי, ובא עורב וקרא על הסורגים. שאל רב עיליש את חברו ושותפו לחדר, שהיה עמו בבית האסורים והיה בקי בשפת הציפורים, מה אומר העורב, והחבר השיב לו שהעורב אומר: "עיליש ברח, עיליש ברח". אמר רב עיליש שהעורבים הם שקרנים ואי אפשר לסמוך עליהם, ולא ברח. לאחר מכן באה יונה ונהמה. שאל רב עיליש את שותפו: מה אומרת היונה? אמר החבר שהיא אומרת: "עיליש ברח, עיליש ברח". אמר רב עיליש: כנסת ישראל נמשלה ליונה, ולכן אם היונה אומרת לי לברוח, כנראה זו ההזדמנות שלי; וברח (ככל הנראה משטרת מרחב העמקים פתחה בחיפושים אחריו). רבי עקיבא איגר בגיליון הש"ס שם מביא שרבי נתן בעל הערוך כתב שרב עיליש היה בקי בשפת הציפורים; אך הוא מעיר על כך שמהגמרא משמע להיפך, שרב עיליש לא היה בקי בשפת הציפורים, אלא זה שנפל עמו בשבי. על כל פנים, רבי חיים שמואלביץ, ראש ישיבת מיר, מסביר שכאן רואים מה משקלה של שמיעה סלקטיבית: רב עיליש ידע את שפת הציפורים אך חשש שהוא שומע שמיעה סלקטיבית, ולכן רק לאחר שהמסר חזר שוב ושוב הוא קיבל אותו.

דוגמה נוספת לתופעה: מעשה באדם שבא לרב בערב יום כיפור, והציג דילמה: בזמן של תפילת "כל נדרי" מתקיים משחק כדורגל חשוב שהוא לא מסוגל לוותר על הצפייה בו! לאחר שראה הרב שאותו אדם אינו מוכן לוותר על המשחק, הציע לו בלית ברירה להקליט, והשואל הלך לדרכו שבע רצון. לאחר כמה ימים ראה אותו הרב ושאל: איך היה המשחק? אמר לו אותו היהודי: היה מצוין! ותודה רבה לרב על הרעיון הגאוני, להקליט את כל נדרי! גם זו דוגמה של שמיעה סלקטיבית, שאדם שומע רק את מה שהוא רוצה לשמוע...